

SPALVA NAUJOJOJE VILNIAUS ARCHITEKTŪROJE

Romualdas Kučinskas

*Architektūros katedra, Vilniaus dailės akademija,
Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius, Lietuva
El. paštas rkucinskas@yahoo.com*

Įteikta 2009 05 12

Santrauka. Šio tyrimo tikslas yra atkreipti dėmesį į Lietuvoje mažai tyrinėtą temą. Taip pat apžvelgti jau atliktus spalvos tyrimus ir pasirinkti architektūrinei kompozicijai tinkamus tyrinėjimo metodus. Remiantis šiais metodais, nagrinėjami XXI a. pradžios Vilniaus architektūros spalviniai sprendimai. Nagrinėjant stengiamasi apsiriboti formaliomis, tai yra išorinėmis vizualinėmis kompozicijos savybėmis.

Apžvelgiant spalvos naudojimą Vilniaus architektūroje, pasinaudota I. Araucho pasiūlyta metodine schema. Nagrinėjant spalvos ir architektūros santykį, jis siūlo pasitelkti glaudžiai tarpusavyje susijusius komponentus – tūrį ir paviršių, spalvą ir šviesą. Araucho schemoje šviesa nėra vien tik fizinis ar metafizinis faktorius, ji yra lygiavertis spalvai kompozicijos dėmuo. Tai leidžia įtraukti į spalvinės kompozicijos tyrimus reikšmingus achromatinės modernios architektūros pastatus.

Apžvelgus spalvos naudojimą šiandieninėje Vilniaus architektūroje reikia konstatuoti, kad mieste neveikia holistiniu, visuotiniu principu funkcionuojantys spalviniai savitumai. Mieste vienu metu yra taikomos skirtingos spalvinės koncepcijos. Viena iš jų tęsia modernistinę, achromatinę architektūros kryptį. Kita koncepcija bando pratęsti spalvos naudojimo tradicijas architektūroje. Nagrinėjant atskirų pastatų spalvines kompozicijas, pastebimas siekis atskirti spalvą nuo kompozicijos tektonikos. Pastatai kuriami kaip vizualiai netektoniški objektai. Vietoj tūrio kuriamas reginys.

Reikšminiai žodžiai: tūris, paviršius, šviesa, spalva, kompozicija, spalvinė koncepcija.

Įvadas

Šio tyrimo tikslas yra atkreipti dėmesį į Lietuvoje mažai tyrinėtą temą. Taip pat apžvelgti jau atliktus spalvos tyrimus ir pasirinkti architektūrinei kompozicijai tinkamus tyrinėjimo metodus. Remiantis šiais metodais, nagrinėjami XXI a. pradžios Vilniaus architektūros spalviniai sprendimai. Nagrinėjant stengiamasi apsiriboti formaliomis, tai yra išorinėmis vizualinėmis kompozicijos savybėmis.

1. Spalvų naudojimo kontekstas

Šiandieninę spalvos naudojimo praktiką nulėmė daugelis priežasčių, tarp kurių reikia paminėti modernios XX a. architektūros santykį su spalva. Tai labai plati tema, kuriai gali būti skirtas atskiras straipsnis. Tačiau tai peržengtų užsibrėžtas tyrimo ribas, todėl verta glaustai pažymėti tik keletą priežasčių.

Prie modernios architektūros ištakų stovėjo tokie koloristikos grandai kaip Johanes Itten (Иттен 2004), Teo von Doesburg, Piet Mondrian (Warncke 1990), spalvinius pastatų projektus kūrė Le Corbusier. Spalva architektūroje naudota pakankamai plačiai. Tačiau tolesnė stilistinė modernios architektūros raida, industrinė statybos praktika ir jai būdingos statybinės medžiagos (modernistinė „trejybė“ – stiklas, plienas, betonas) nulėmė, kad spalva buvo nustumta į architektūrinės praktikos pakraščius.

Technologiniai faktoriai lėmė, kad XX a. antros pusės spalviniai sprendimai Lietuvoje apsiribojo natūralių konstruktyvinių ir apdailos medžiagų spalvos naudojimu: geltono ar raudono molio plytos, granitinis ar kalkinis žeručio tinkas ir pan. Architektūrinė kūryba vyko esant būdingam tam laikotarpiui išraiškos priemonių trūkumui. Dažymo, spalvos naudojimo

įgūdžiai naujoje architektūroje palaipsniui menko, o spalva dažniausiai buvo naudojama tik detalėms ir atskiriems tektoniniams elementams spalvinti.

Būta ir keletas bandymų sugrąžinti spalvą į architektūrą. Pirmasis jų sutapo su aštuntąjį dešimtmetį Lietuvą pasiekusiomis postmodernistinės architektūros idėjomis. Tačiau šis laikotarpis tęsėsi gana trumpai. Buvo pastatyti vos keli pastatai. Tarp jų bankas „Hermis“ (archit. K. Pempė ir kt.) bei „Prekybos centras 2000“ Vilniuje, Jogailos g. (archit. A. Songaila ir kt.). Be to, dalis lietuviškos postmodernios architektūros buvo sukurta taikant achromatinę, nespaltotą spalvinę skalę. Charakteringi pavyzdžiai Vilniuje – daugiabutis gyvenamasis namas Šv. Mikalojaus g. bei administracinis pastatas Ašmenos g. (archit. A. Trimonis ir kt.).

Antrasis spalvos sugrąžimo etapas sutapo su Nepriklausomybės atkūrimu. Atsiradęs naujų statybinių medžiagų ir technologijų importas pasiūlė iki tol neregėtas spalvines galimybes. Tačiau pirmųjų bandymų rezultatai nebuvo džiuginantys. Nepamatuotos užsakovų ambicijos, neišprusimas ir įgūdžių nebuvimas tarp architektų lėmė groteskiškus, neharmoningus, kakofoniškus spalvinius bei medžiaginius sprendimus. Šių sprendimų pasekmės matomos iki šiol.

Kita priežastis, lėmusi antraeilį spalvos vaidmenį šiandieninėje architektūroje, yra kultūrinio pobūdžio. Spalva, kadaise buvusi visuotino, holistinio pasaulio suvokimo dalis, turėjo neatsiejamą fizinę ir prasminę išraišką. Tai yra spalva buvo ne tik fizinė daikto savybė, bet ir simbolis. Vientisas spalvinių simbolių naudojimas buvo ir vientiso spalvinių kodų supratimo ir naudojimo pagrindas. Tai užtikrino prasminį ir estetinį vientisumą. Šiuo metu toks vientisumas palaipsniui yra. Papildomą sumaištį kelia ir laisvai skolinami spalviniai deriniai iš kitų kraštų ir kultūrų.

Šiandien spalva praranda savo simbolinę prasmę ir daugiausia yra suvokiama bei naudojama utilitariškai. Vyraujančiu tampa taikomas spalvos pobūdis, kai spalva naudojama slopinti ar aktyvinti, siekiant padidinti ar sumažinti (Jonaitis 2008), užmaskuoti ar atvirksčiai, paženklininti ir atkreipti dėmesį (Mogilnickas 1995).

2. Spalvų nagrinėjimo metodas

Spalvos tyrimai yra išsišakoję daugeliu krypčių: nuo spalvos prigimties ar spalvos prasmės nagrinėjimo iki spalvos poveikio žmogui tyrimų; nuo fizikos ir koloristikos iki semantikos ir psichologijos. Tarp garsiausių mokslininkų ir menininkų, tyrusių spalvą, būti-

na paminėti Isaac Newton ir Johann Goethe, Vasily Kandinsky, Johannes Itten, Mariją Gimbutienę, Rudolf Arnheim ir Sven Hesselgren. Spalvai architektūrinėje kompozicijoje didelį dėmesį skyrė Ignacio Araujo. Kadangi pagrindiniu mano tyrimo aspektu yra spalva architektūroje, apžvelgdamas Vilniaus pastatus pasinaudosiu būtent šio teoretiko pasiūlyta metodine schema (Apayxo 1982).

Nagrinėjant spalvos ir architektūros santykį, jis siūlo pasitelkti glaudžiai tarpusavyje susijusius komponentus – tūrį ir paviršių, spalvą ir šviesą. Araujo siūlomas metodas yra nepalyginamai produktyvesnis nei kiti, paprastai atskiriantys šviesos ir spalvos problematiką (Samalavičius 2004). Araujo schemeje šviesa nėra metafizinis ar tik fizinis faktorius, paaiškinantis šviesos bangų koncepciją, spalvų matymo mechanizmą bei spalvų spektro kilmę. Šviesa yra lygiavertis spalvai kompozicijos dėmuo. Tai leidžia plačiau pažvelgti į spalvos problemą, įtraukti į spalvinės kompozicijos tyrimus reikšmingus achromatinės modernios architektūros pastatus.

Pasinaudojus keturiais išvardintais komponentais, pateikta keletas spalvos naudojimo schemų:

- Tūris ir spalva. Tai schema, kurioje vientisas tūris yra dažomas ar kitaip dengiamas viena spalva arba harmoningu spalvų deriniu.
- Tūris ir šviesa. Tai schema, kurioje architektūrinis tūris yra modeliuojamas taip, kad jo pobūdis išryškėtų krintant šviesai. Šiuose pastatuose naudojami achromatiniai tonai (balta, pilka, juoda) arba nedidelio intensyvumo spalviniai deriniai, sukuriantys bendrą pilkumo įspūdį.
- Paviršius ir spalva. Ši schema naudojama architektūroje, pasižyminčioje sudėtingomis formomis ar paviršiaus modeliavimu. Didelis dėmesys tokioje architektūroje teikiamas faktūrai, tekstūrai ir jų spalviniam sprendimui.
- Paviršius ir šviesa. Tai schema, artima prieš tai įvardintai trečiai schemei, tačiau spalvinius derinius čia keičia achromatiniai deriniai ir šviesotamsos sprendiniai.

Remiantis išvardintomis spalvinėmis schemomis bus nagrinėjami kompoziciniai uždaviniai, išskylantys atskiruose architektūriniuose objektuose. Tai yra tyrinėjamos naudojant spalvą keičiamos formalios, vizualinės fizinės atskiro pastato ar jo dalių savybės. Stebima, ar pastatas didinamas arba mažinamas, skaidomas ar jungiamas. Taip pat tyrime spalva nagrinėjama ir didesnio mastelio architektūrinėse kompozicijose, ap-

žvelgiant pastatų grupę, kompleksą ar net mikrorajoną. Žiūrima, ar naudojant spalvą pastatas derinamas prie aplinkos, konteksto arba išskiriamas iš jo.

3. Spalvinių sprendimų pavyzdžiai

Neskirstydamas pastatų pagal tipologinius, stilistinius ar kitus požymius pabandyčiau apžvelgti spalvinių schemų naudojimą konkrečiais pavyzdžiais. Naujausioje Vilniaus architektūroje galima rasti visas keturias spalvines schemas.

1 schema – tūris ir spalva. Pavyzdžiai: LNK studijos pastatas Šeškinės mikrorajone („Paleko ARCH studija“, 1 pav.), administracinis pastatas Šeškinės mikrorajone (UAB „Vilniaus architektūros studija“, 2 pav.), „Senukų“ prekybos centras Ukmergės g. (archit. A. Žalys, 3 pav.), viešbutis „Europa City“ (UAB „Forma“, 4 pav.).

2 schema – tūris ir šviesa. Pavyzdžiai: Nacionalinis muziejus Konstitucijos pr. (pastato autorius archit. G. Baravykas, rekonstrukcijos archit. A. Bučas ir kt., 5 pav.), Generalinės prokuratūros pastatas (archit. K. Lupeikis, 6 pav.), gyvenamieji namai Baltupių mikrorajone (UAB „AKG“, 7 pav.), administracinis pastatas Žirmūnų g. (UAB „AKG“, 8 pav.).

Galima išvelgti keletą spalvinių išvardytų objektų santykio su aplinka koncepcijų. LNK studija ir administracinis pastatas Šeškinės mikrorajone tęsia tarybiniais metais suformuotą spalvinį Šeškinės mikrorajono kodą – pilki betoniniai gyvenamieji pastatai ir raudonas mūrinis daugiafunkcis mikrorajono centras.

Naujiems gyvenamiesiems namams Baltupių mikrorajone būdinga priešinga kryptis. Šie pastatai netęsia mikrorajono spalvinio kodo – pilkos betono

1 pav. LNK televizijos studija
Fig. 1. LNK television studio

2 pav. Administracinis pastatas Šeškinės g.
Fig. 2. Administration building in Šeškinė str

3 pav. „Senukų“ prekybos centras
Fig. 3. Shopping center “Senukai”

4 pav. Viešbutis „Europa City“
Fig. 4. Hotel “Europa City”

5 pav. Nacionalinis muziejus

Fig. 5. National Museum

6 pav. Generalinės prokuratūros pastatas

Fig. 6. General Public Prosecutor's Office Building

7 pav. Gyvenamieji namai Baltupių mikrorajone

Fig. 7. Residential houses in Baltupiai district

8 pav. Administracinis pastatas Žirmūnų g.

Fig. 8. Administration building in Žirmūnai str

horizontalės ir raudonos mūro vertikalės. Naujuose vertikalaus pobūdžio statiniuose naudojamos kitos fasado apdailos medžiagos ir achromatiniais tonams artimos spalvos.

Kitą spalvinę koncepciją galima išvelgti pastatuose, kurie spalvinami reaguojant ne į aplinkos užstatymą, o į judėjimą, aktyvumą ir transportą. Intensyvi šių pastatų spalva skirta paženklinti juose vykstančią aktyviai veiklą, atkreipti transportu keliaujančių žmonių dėmesį, tapti orientyru, judant urbanistinėje aplinkoje. Šiai koncepcijai tiktų „Senukų“ prekybos centro, viešbučio „Europa City“, iš dalies ir LNK studijos pavyzdžiai. Kalbant apie spalvos naudojimo kokybę, pastato santykį su aplinka, „Senukų“ centrą reiktų laikyti neharmoningu pavyzdžiu. Stambus vientisas tūris,

paryškintas intensyvia spalva, tampa itin agresyvus, slopinantis aplinkinį užstatymą. Panašų efektą kelia ir Generalinės prokuratūros pastatas. Masyvios formos tūris, sustiprintas aplinkiniame užstatyme nenaudojama tamsiu tonu, yra itin kontrastingas, deklaratyvus. Dažniausiai tai sukelia prieštarinę žiūrovų reakciją.

3 schema – paviršius ir spalva. Pavyzdžiai: daugiabučiai gyvenamieji namai Lazdynų mikrorajone (9 pav.), daugiabutis Šeškinės mikrorajone (UAB „Vilniaus architektūros studija“, 10 pav.), Viršuliškių skg. (UAB „Architektūros linija“, 11 pav.) ir Perkūnkiemyje (UAB „AKG“, 12 pav.).

4 schema – paviršius ir šviesa. Pavyzdžiai: administraciniai pastatai Mėnulio g., Vilniuje (UAB „Trys A. M.“ ir UAB „AKG“, 13 pav.), administraciniai

9 pav. Daugiabučiai gyvenamieji namai Lazdynų mikrorajone

Fig. 9. Apartment blocks in Lazdynai district

10 pav. Daugiabutis gyvenamasis namas Šeškinės mikrorajone

Fig. 10. Apartment block in Šeškinė district

11 pav. Daugiabučiai gyvenamieji namai Viršuliškių skg.

Fig. 11. Apartment blocks in Viršuliškės crossroad

12 pav. Daugiabutis gyvenamasis namas Perkūnkiemio mikrorajone

Fig. 12. Apartment block in Perkūnkiemis district

pastatai Goštauto g. („Paleko ARCH studija“ ir UAB „S. Pamerneckio kūrybinė grupė“, 14 pav.).

Nors nagrinėjimo pradžioje nebuvo užsibrėžęs nagrinėti pastatų kitais nei spalviniais aspektais, reikia pažymėti, kad šiuose pavyzdžiuose ryškus tipologinis skirstymas. Administraciniuose pastatuose naudojama achromatinė schema, gyvenamieji pastatai spalvinami. Remiantis tokiu spalviniu kodu galima gana lengvai spręsti apie stambesnių pastatų kompleksų paskirtį. Goštauto g. esantis „Verslo trikampis“ gana lengvai atpažįstamas kaip administracinis kvartalas. Perkūnkiemio kvartale remiantis spalviniu kodu lengvai atskiriama administracinė ir gyvenamoji kvartalo dalys. Kituose kvartaluose, pvz., Konstitucijos aikštę

supančiame komplekse, gana marga spalvinė kompozicija sufleruoja, kad tai polifunkcinis kvartalas.

Pastatuose naudojami spalviniai deriniai labai įvairūs. Nuo šalto tono derinių Lazdynų bei Šeškinės mikrorajonuose iki šilto Justiniškių ir Fabijoniškių mikrorajonuose esančiuose pastatuose. Spalvinio spektro pasirinkimas kiek siauresnis. Labai reta pastatų, kuriuose panaudota mėlyna arba jai artimos spalvos, ir nedaug pastatų, kuriuose naudojama žalia spalva. Nagrinėtuose pavyzdžiuose dažniausiai matomas koloritas: geltonos, oranžinės, rudos spalvų deriniai.

Spalvos naudojimo pateiktuose pavyzdžiuose skalė itin plati – nuo atskirų akcentų, detalių ir lengvų spalvinių tonų iki didesnės procentinės pastato dalies

13 pav. Administraciniai pastatai Mėnulis g.
Fig. 13. Administration buildings in Mėnulis str

14 pav. Administraciniai pastatai Goštauto g.
Fig. 14. Administration buildings in Goštautas str

spalvinimo ir intensyvių derinių naudojimo. Spalvos santykis su urbanistine aplinka šiuose pavyzdžiuose taip pat nevienareikšmis. Lazdynų mikrorajono naujieji pastatai išsiskiria nebūdingu fasadų skaidymu ir sintetine, kontekstui taip pat nebūdinga spalva. Mano galva, tai blogas sprendimas. Intensyvūs, aukščiau išsiskiriantys pastatai Viršuliškėse gali tapti besiformuojančio aplinkinio rajono kompozicine dominante ir aiškiu spalviniu orientyru.

Gyvenamuose pastatuose išryškėjo ir dar viena tendencija. Atsirado galimybė naudoti labai platų spalvų spektrą, kitokias fasadų apdailos technologijas. Dekoruojamas fasado paviršius nebeilustruoja tektoninės pastato schemas, jo aukštingumo, dydžio. Spalva,

paviršiaus faktūra ar tekstūra nebepabrėžia atskirų fasado elementų. Dažnai elgiamasi atvirkščiai, skirtingiems elementams suteikiama ta pati spalva, o fasadai maskuoja, ardo tūrį. Nauji pastatai palaiptiesiems tampa efemeriški, lyginant su tarybinio laikotarpio stambia-plokštės statybos daugiaaukščiais. Naujiems daugiaaukščiams pastatams kuriamas ne „atskirai stovinčio monumento“, „skulptūros“, o „reginio“ įvaizdis.

Baigiant glaustą spalvų naudojimo Vilniaus mieste apžvalgą, reikėtų paminėti dar du spalvos naudojimo būdus, nepriskiriamus prie minėtų schemų. Pirmasis būdas yra glaudžiai susijęs su naujų apdailos medžiagų gamybos technologijomis, jau patekusiomis į Lietuvą ir panaudotomis skirtinguose miestuose ir objektuose. Tai – apdailos plokščių gamybos būdas, kai paviršiaus spalva priklauso nuo krintančios šviesos kampo. Ši apdailos ypatybė kelia paradoksalius potyrius, nes pastatas, padengtas viena spalva, atrodo dvispalvis arba keičia jas priklausomai nuo žiūrėjimo kampo. Tokiu pavyzdžiu gali būti administracinis pastatas Vilniaus priegose, automagistralėje A2 (UAB „AKG“, 15 pav.).

Antrasis netipinis spalvos naudojimo būdas yra dirbtinis pastatų apšvietimas naktį. Ir nors šiuo atveju reikėtų kalbėti apie šviesą, iš tiesų čia taip pat neišvengiama spalvinės problematikos, o apšvietimo sprendimuose nuolat minimos ir naudojamos spalvinės (šiltas tonas, šaltas tonas ir pan.) kategorijos. Manau, kad naktinis miesto vaizdas gali produktyviai papildyti spalvinę architektūros problematiką (Valevičius 2008).

15 pav. Administracinis pastatas Vilniaus priegose, automagistralėje A2

Fig. 15. Administration building on Vilnius access highway A2

Apšvietimas labai įdomus ir kompoziciniu požiūriu, sprendžiant tūrines erdvines problemas. Ypač stikliniuose pastatuose, kai dieną buvęs vientisas luitas naktį visiškai pasikeičia, išryškėjus vidinei struktūrai (administraciniai pastatai Goštauto g. UAB „S. Pamerneckio kūrybinė grupė“, 16 pav.).

16 pav. Administraciniai pastatai naktį Goštauto g.
Fig. 16. Administration buildings at night in Goštautas str

Išvados ir apibendrinimai

1. Nagrinėjant stambaus mastelio spalvines kompozicijas, pastebėta, kad mieste neveikia holistiniu, visuotiniu principu funkcionuojantys spalviniai savitumai. Naujoji architektūra nesiekia miestui ar mikrorajonui būdingų spalvinių sprendimų.
2. Mieste vienu metu yra taikomos skirtingos spalvinės idėjos. Viena iš jų tęsia modernistinę achromatinę architektūros kryptį, kita – bando pratęsti spalvos naudojimo tradicijas architektūroje. Todėl tokiam pačiam uždaviniui spręsti gali būti panaudoti visiškai priešingi sprendimo būdai ir gautas visiškai kitoks rezultatas.
3. Nagrinėjant atskirų pastatų spalvines kompozicijas, pastebimas siekis atskirti spalvą nuo kompozicijos tektonikos. Pastatai kuriami kaip vizualiai netektoniški objektai. Vietoj tūrio kuriamas reginys.
4. Žvelgiant į bendrą praėjusio dešimtmečio panoramą, derėtų konstatuoti, kad kyla spalvos naudojimo kultūra ir kokybė, o platesniame kultūriniame, technologiniame, geografiniame architektūros kontekste vis sunkiau išvelgiamos ribos tarp iki šiol buvusių idėjų, vietovių ir sprendimų.

Literatūra

- Jonaitis, A. 2008. *Spalvotyra*. Kaunas: Terra Publica.
- Mogilnickas, I. 1995. *Techninės estetikos pradmenys*. Vilnius.
- Samalavičius, A. 2004. *Idėjos ir struktūros architektūros istorijoje*. Vilnius: Kultūros barai.
- Valevičius, M. 2008. Naktinis miestovaizdis: samprata, tipologija ir planavimas, *Urbanistika ir architektūra* 32(1): 48–57. doi: 10.3846/1392-1630.2008.32.48-57
- Warncke, C. 1990. *De Stijl 1917–1931*. Koln: Taschen.
- Араухо, И. 1982. *Архитектурная композиция*. Москва: Высшая школа.
- Иттен, И. 2004. *Основы цвета*. Москва: Д. Аронов.

COLOUR IN THE NEW ARCHITECTURE OF VILNIUS

R. Kučinskas

Abstract. This paper attempts to make a review of reasons for the use of colour, bringing together the guidelines for the analysis of colour in architectural composition and analysing the use of colour in the new Vilnius architecture during the first years of the 21st century.

The overview of colour usage in Vilnius architecture was based on the methodical scheme proposed by I. Araujo. As far as the relation between colour and architecture is concerned, he suggests employment of the following closely intertwined components: volume and surface, colour and light. Light in the Araujo's scheme is not solely a physical or metaphysical factor; it is an equivalent compositional constituent part in terms of colour. The foregoing allows including the stages of achromatic modern architecture into the research of chromatic composition.

Having carried out an overview of colour usage in today's architecture of Vilnius, it must be stated that the peculiarities functioning in the city are not based on holistic or global principles. Different chromatic conceptions are simultaneously applied in the city. One of them pursues a contemporary achromatic line in architecture. The other conception makes an attempt at continuing the tradition of colour usage in architecture.

Keywords: volume, surface, colour, light, composition, chromatic conception.

ROMUALDAS KUČINSKAS

*Assoc Prof, Dept of Architecture, Vilnius Academy of Fine Arts, Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius, Lithuania.
E-mail: rkucinskas@yahoo.com*

Teaching: architectural composition, architectural design, history of modern architecture, critical analysis of architecture. Publications: author of 6 scientific publications, 70 publications in professional press and author of 1 monograph. Projects: author or co-author of 26 realizations of projects of architectural design. Research interests: theory and history of architectural composition.